

การพัฒนานิเวศการเรียนรู้เชิงพุทธของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ แบบมีส่วนร่วมในยุคปัญญาประดิษฐ์

Developing a Buddhist-based learning ecosystem for participatory organic farming networks in the artificial intelligence era

ชรินทร์ ตาชม

Charatsanone Tachom

วิทยาลัยชุมชนน่าน

Nan Community College

Corresponding Author's E-mail: charasan.t@nancc.ac.th

Tel. 095-695-6391

Received June 13, 2026; Revised June 29, 2026; Accepted June 30, 2027

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอการพัฒนานิเวศการเรียนรู้เชิงพุทธผ่านกระบวนการ CBMC (แผนธุรกิจเพื่อชุมชน Community Business Model Canvas) ที่ใช้กับเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ SDGsPGS (ระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมโดยชุมชน Sustainable Development Goals - Participatory Guarantee System) จังหวัดน่าน โดยศึกษาบทบาทของ พี่เลี้ยง CBMC ในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ทั้งด้านการตลาด การใช้ AI เพื่อการสื่อสาร การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรอินทรีย์ และการเตรียมความพร้อมสู่มาตรฐาน SDGsPGS พี่เลี้ยงที่มีประสิทธิภาพควรมีคุณลักษณะ 7 ประการ คือ 1) ปลอดปล่อยไม่ใช่ครอบงำ 2) คำตอบอยู่ที่เขา เป้าหมายอยู่ที่เรา 3) ชวนคิดชวนคุย ไม่ใช่บรรยาย 4) ฟังให้เป็น สื่อให้ถูก 5) ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย 6) ทำตัวให้เล็ก ทำใจให้ใหญ่ 7) อย่าล้ำหน้า อย่าล้ำหลัง คุณลักษณะเหล่านี้มีรากฐานจากหลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม โยนิโสมนสิการ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และมัชฌิมาปฏิปทา องค์ความรู้ที่ค้นพบคือ CBMC-BMLE Model ซึ่งเชื่อมโยงพุทธปัญญา การเป็นพี่เลี้ยง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการใช้ AI เข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทาง SDGs ในยุคที่ AI ตอบคำถามได้รวดเร็ว บทบาทของพี่เลี้ยงไม่ใช่การให้คำตอบ แต่คือการสร้างปัญญา ให้ผู้เรียนค้นพบคำตอบได้ด้วยตนเอง

คำสำคัญ: นิเวศการเรียนรู้; เกษตรอินทรีย์; ปัญญาประดิษฐ์

Abstract

This academic article presented the development of a Buddhist-oriented learning ecosystem through the CBMC (Community Business Model Canvas) process applied to the SDGsPGS organic agriculture network (Sustainable Development Goals – Participatory Guarantee System) in Nan Province. The study examines the role of CBMC mentors/facilitators in building farmers' capacity in three areas: marketing, the use of AI for communication, and value addition for organic agricultural products, as well as in preparing farmers for readiness

toward SDGsPGS standards. An effective mentor should possess seven key characteristics: 1) Liberate, not dominate; 2) The answer lies with them; the goal lies with us; 3) Encourage thinking and dialogue, not lecturing; 4) Listen properly and communicate appropriately; 5) Make difficult matters simple; 6) Make oneself small and one's heart/mind great; and 7) Neither get ahead nor fall behind. These characteristics were rooted in Buddhist principles, namely Kalyayamitta-dhamma (virtues of a good friend), Yonisomanasikara (wise reflection), the Four Sangahavatthu (bases of social solidarity), the Four Brahmavihara (sublime states of mind), and the Majjhima Patipada (Middle Way). The body of knowledge discovered was the CBMC-BMLE Model, which connected Buddhist wisdom, mentorship, experiential learning, and the use of AI together to develop human potential, leading to community strength in line with the Sustainable Development Goals (SDGs). In an era when AI can answer questions rapidly, the mentor's role was not to provide answers, but to cultivate wisdom—enabling learners to discover answers for themselves.

Keywords: learning ecosystem; Organic Agriculture; Artificial Intelligence

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างกว้างขวาง ในปัจจุบัน AI สามารถสร้างข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และนำเสนอแนวทางแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีดังกล่าวไม่สามารถทดแทนกระบวนการพัฒนาปัญญา คุณธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ได้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “กัลยาณมิตร” ในฐานะกลไกสำคัญของการพัฒนาคน โดยพระพุทธเจ้าตรัสว่า “กัลยาณมิตรตदा ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สะท้อนว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อการเติบโตทางปัญญาและจิตใจ จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเครือข่าย SDGsPGS จังหวัดน่าน ที่ใช้กระบวนการ CBMC (ชรัสนันท์ ตาชม และคณะ, 2568) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้ประกอบการชุมชน เกษตรกร และเครือข่ายการเรียนรู้ ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างคุณค่าร่วมของชุมชน จากการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเกษตรกรอินทรีย์ พบว่าบทบาทของพี่เลี้ยง CBMC มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกเครือข่าย จนนำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถอธิบายกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวผ่านกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนามนุษย์ในยุค AI

นิเวศการเรียนรู้และเครื่องมือดิจิทัลในพื้นที่ปฏิบัติจริง

จากประสบการณ์การลงพื้นที่จัดกระบวนการในจังหวัดน่าน การสร้างนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ที่เอื้อให้เกิดการปรับทักษะ (Reskill) และยกระดับทักษะ (Upskill) (World Economic Forum, 2025) จะต้องผสมผสานเครื่องมือดิจิทัลเข้ากับงานจริง โดยการใช้ประโยชน์จาก แพลตฟอร์ม CBMC น่าน เข้ามาทำหน้าที่เป็นระบบรองรับฐานข้อมูลและการคำนวณแผนธุรกิจ 9 ช่องของ CBMC ในการปฏิบัติจริง เกษตรกรเครือข่ายเกษตรอินทรีย์น่านไม่ได้เรียนรู้ผ่านการบรรยาย แต่เป็นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) (Kolb, D. A., 1984) และการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) (Dewey, J., 1938)

โดยการนำข้อมูลต้นทุนจากแปลงเกษตรอินทรีย์ มากรอกและวิเคราะห์ผ่านแพลตฟอร์มร่วมกัน ควบคู่กับการประยุกต์ใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI-Assisted Learning) ที่พี่เลี้ยงนำมาช่วยย่อยข้อมูล คัดกรองมาตรฐาน และช่วยวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้าง "การตลาดแบบแฟนคลับ" การใช้เทคโนโลยีในลักษณะนี้ช่วยลดข้อจำกัดด้านการจัดการข้อมูล ทำให้ชาวบ้านสามารถมองเห็นจุดอ่อนและจุดแข็งในระบบธุรกิจชุมชนของตนเอง นำไปสู่การตัดสินใจแก้ปัญหาบนฐานข้อมูลจริง เพื่อเป้าหมายในการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และขยายกิจการอย่างเป็นระบบ

ผลลัพธ์เชิงโครงสร้างและการสร้างความยืดหยุ่นของชุมชน (Community Resilience)

ผลจากการจัดนิเวศการเรียนรู้บนฐานการปฏิบัติจริง ก่อให้เกิดพลวัตการส่งต่อคุณค่า (Dynamic Value Chain) สองระดับสำคัญ:

- 1) การพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์ (Human Capability Development): เกษตรกรเกิดการพัฒนาศักยภาพการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล สามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลและเทคโนโลยีร่วมสมัยในการจัดการแผนธุรกิจชุมชน ควบคู่กับการรักษาด้านจริยธรรมอินทรีย์
- 2) ความยืดหยุ่นของชุมชน (Community Resilience): เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ SDGsPGS นำนวัตกรรมในการปรับตัวสูง สามารถพึ่งพาตนเองได้เมื่อเผชิญกับความผันผวนทางเศรษฐกิจภายนอก เนื่องจากชุมชนมีเครื่องมือ แพลตฟอร์มข้อมูล และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น เกื้อกูลกัน ทำให้สามารถ "ล้มแล้วลุกไว" และรักษาเสถียรภาพของเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้

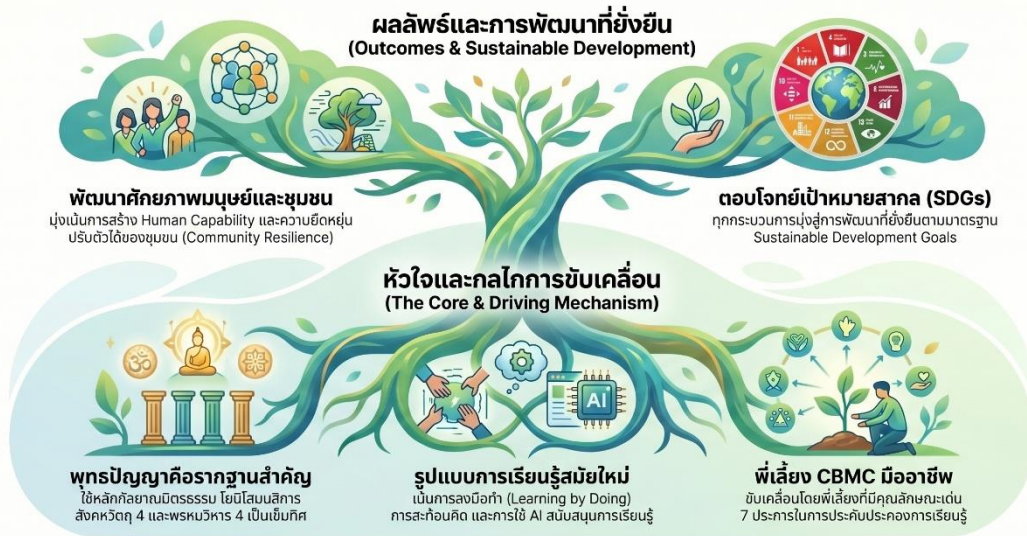
CBMC-BMLE Model (Community Business Model Canvas – Buddhist Mentorship Learning Ecosystem) คุณลักษณะพี่เลี้ยง CBMC กับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ผลการสังเคราะห์พบคุณลักษณะสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ 1) ปลดปล่อยไม่ใช่ครอบงำ 2) คำตอบอยู่ที่เขา เป้าหมายอยู่ที่เรา 3) ชวนคิดชวนคุย ไม่ใช่บรรยาย 4) ฟังให้เป็น สื่อให้ถูก 5) ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย 6) ทำตัวให้เล็ก ทำใจให้ใหญ่ 7) อย่าล้ำหน้า อย่าล้ำหลัง คุณลักษณะดังกล่าวสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเสริมพลัง (Empowerment) มากกว่าการควบคุม และส่งเสริมการพึ่งตนเองของสมาชิกเครือข่าย บทบาทของพี่เลี้ยง CBMC มิใช่การถ่ายทอดความรู้แบบบนลงล่าง แต่เป็นการสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยสอดคล้องกับหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ซึ่งประกอบด้วยความน่าเคารพ ความน่าเจริญใจ ความสามารถในการแนะนำ และการอดทนต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเน้นการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล การวิเคราะห์ปัญหาอย่างรอบด้าน และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงหัวใจสำคัญที่ได้จากการปฏิบัติจริงในพื้นที่คือ "กระบวนการพี่เลี้ยง" ซึ่งเป็นฟันเฟืองหลักในการขับเคลื่อนนิเวศการเรียนรู้ บทความวิชาการนี้ได้ทำการถอดรหัสพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานของพี่เลี้ยง CBMC นำน จำนวน 7 ข้อ โดยนำมาเปรียบเทียบและอ้างอิงร่วมกับหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ตามหลักพุทธปัญญา ดังแสดงในตารางที่ 1 และรูปภาพนิเวศการเรียนรู้ร่วมกันของพี่เลี้ยง CBMC (ภาพที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงหลัก 7 ข้อที่เลี้ยง กับ หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ตามหลักพุทธปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559 และ บุญญ มั่นสันทน์ และคณะ, 2565)

คุณลักษณะ ที่เลี้ยง CBMC 7 ข้อ	หลักกัลยาณมิตร ธรรม 7	บทบาทและการแสดงออกในกระบวนการปฏิบัติจริงในงาน
1. เป็นมิตร เข้าถึงง่าย	ปิโย (น่ารัก/น่าชื่นชม)	การสร้างพื้นที่ปลอดภัย: พี่เลี้ยงใช้วาจาที่สุภาพ เกื้อกูล และเป็นกันเอง ทำให้เกษตรกรเกิดความไว้วางใจ เปิดใจ และกล้าเปิดเผยข้อมูล ตัวเลขนายรับ-รายจ่าย ตลอดจนปัญหาหนี้สินที่แท้จริง เพื่อนำมาวางแผนในช่องแคว้นของ CBMC
2. หนักแน่นใน หลักการ	ครุ (น่าเคารพ/หนัก แน่น)	การรักษามาตรฐาน: พี่เลี้ยงมีความหนักแน่นในหลักคิดเศรษฐกิจพึ่งตนเอง คอยเตือนสติและกำกับกลุ่มไม่ให้ไหลไปตามกระแสทุนนิยมระยะสั้น ยึดมั่นในข้อตกลงและเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ SDGs PGS น่าน อย่างเคร่งครัด
3. ทำตนเป็น แบบอย่าง	ภาวนีโย (น่าเจริญใจ/ภูมิ ปัญญา)	การทำจริงให้ดู: พี่เลี้ยงสร้างความเชื่อมั่นด้วยการลงมือปฏิบัติจริง มีแปลงเกษตรอินทรีย์ที่เป็นรูปธรรม และมีความเชี่ยวชาญในการใช้งานแพลตฟอร์มดิจิทัล TBMC-น่าน ทำให้เกษตรกรเกิดความศรัทธาและพร้อมที่จะเรียนรู้ตาม
4. ฉลาดชี้แนะ ชวนคิด	วัตตา (รู้จักพูด/เป็นที่ ปรึกษา)	การตั้งคำถามชวนคิด: พี่เลี้ยงไม่หวั่นไหวต่อความสำเร็จรูป แต่ใช้ทักษะการตั้งคำถามกระตุ้น (Prompting) ตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อให้เกษตรกรวิเคราะห์รากเหง้าของปัญหา และค้นหา "คุณค่าของผลิตภัณฑ์" (Value Proposition) ได้ด้วยตนเอง
5. ฟังอย่าง ลึกซึ้ง	วณักขโม (อดทน ต่อถ้อยคำ)	การฟังและประสานรอยร้าว: พี่เลี้ยงรับฟังความคิดเห็น ความอัดอั้นตันใจ และความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยความอดทนและเป็นกลาง ช่วยไกล่เกลี่ยและประสานความเข้าใจให้กลุ่มเดินหน้าต่อไปได้
6. ย่อยเรื่อง ยากให้ง่าย	คัมภีรญจะ กถัง กัตตา(แถลงเรื่อง ลึกซึ้งได้)	การแปรเปลี่ยนทฤษฎีสู่แนวปฏิบัติ: พี่เลี้ยงมีความสามารถในการย่อยเรื่องยากซับซ้อน เช่น ระบบการคำนวณบนแพลตฟอร์ม เกณฑ์สากล SDGs หรือเทคนิคการใช้ AI ช่วยทำงาน ให้กลายเป็นภาษาชาวบ้านที่ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ
7. กำกับ ความถูกต้องดี งาม	โน จะ อนัญญะ นิโย ชะเย (ไม่ชักนำในทาง เสื่อม)	การรักษาธรรมาภิบาล: พี่เลี้ยงทำหน้าที่เป็นเข็มทิศ คอยกำกับให้การดำเนินธุรกิจชุมชนตั้งอยู่บนความซื่อสัตย์ โปร่งใส ไม่ทุจริตต่อผู้บริโภค มุ่งเน้นการพัฒนาที่เกื้อกูลเพื่อประโยชน์ของสมาชิกทุกคนในชุมชนอย่างแท้จริง

CBMC-BMLE: ระบบนิเวศการเรียนรู้ธุรกิจชุมชนวิถีพุทธ

โมเดล CBMC-BMLE เป็นระบบนิเวศการเรียนรู้บูรณาการ “พุทธปัญญา” เข้ากับกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้สมัยใหม่ เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนจากระดับบุคคลสู่ระดับชุมชนตามมาตรฐานสากล

๑๑ NotebookLM

การพัฒนานานในยุค AI ต้องเริ่มจากฐานคิดทางพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการพี่เลี้ยงที่ส่งเสริมการคิด การเรียนรู้ และการลงมือปฏิบัติจริง จนนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ความเข้มแข็งของชุมชน และความยั่งยืนในระยะยาว

สรุป

การเสริมพลังธุรกิจเพื่อชุมชนผ่านกระบวนการ CBMC ของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ SDGsPGS จังหวัดน่าน เป็นตัวอย่างสำคัญของการสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงพุทธปัญญาเข้ากับการพัฒนาชุมชนร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่าพี่เลี้ยง CBMC ทำหน้าที่เป็น “กัลยาณมิตร” ที่ช่วยให้สมาชิกค้นพบศักยภาพของตนเองผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง องค์ความรู้ที่ค้นพบ คือ โมเดล CBMC-BMLE ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนามนุษย์ในยุคปัญญาประดิษฐ์ควรมุ่งสร้างปัญญา ความสามารถในการพึ่งตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต มากกว่าการมุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดความรู้หรือการใช้เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว “ในยุคที่ AI สามารถสร้างคำตอบได้แทบทุกเรื่อง บทบาทของพี่เลี้ยงมิใช่การให้คำตอบ แต่คือการสร้างปัญญาที่ทำให้มนุษย์ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง”

เอกสารอ้างอิง

- ชรินทร์ ตาชม และคณะ. (2568). การเสริมพลังธุรกิจเพื่อชุมชน (CBMC) ในจังหวัดน่าน ด้วยทุนชุมชนและหลักพุทธธรรม. *วารสารธรรมวัตร*, 6(2), 77-92.
- บุญญ มั่นนันท์ และคณะ (2565). แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะกัลยาณมิตรของอาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มจร*, 9(1), 327-338.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

World Economic Forum. (2025). *Future of Jobs Report 2025*. Geneva: World Economic Forum.